

Ryszard Woźnica¹⁾

Wycieczka szkolna w świetle obowiązującego prawa. Teoria i rzeczywistość

School trips in the light of the binding law.
Theory and reality

Abstrakt

Turystyka, w tym turystyka szkolna, odgrywa bardzo istotną rolę w procesie wychowania dzieci i młodzieży. Celem artykułu jest próba zaprezentowania aktualnego stanu prawnego odnoszącego się do wycieczek szkolnych. Podstawowym problemem jest brak koordynacji w trakcie procesu stanowienia prawa między różnymi organami władzy państwowej. Autor porównuje wzajemnie wykluczające się ustawy oraz różne akty wykonawcze ogłoszone przez Ministerstwo Edukacji Narodowej i Ministerstwo Sportu i Turystyki.

Słowa kluczowe: turystyka szkolna, turystyka kwalifikowana, wycieczka szkolna, kierownik wycieczki szkolnej

Abstrakt

Tourism, including school tourism, plays a very important role in young people's educational process. The objective of this article is to present the current legal situation concerning school trips.

Lack of coordination in formulating laws among different branches of the state authority is the main problem,. The author compares the contradictory laws and other executive acts published by the Ministry of National Education and the Ministry of Sport and Tourism.

1) Szkoła Wyższa Przymierza Rodzin, ul. Grzegorzewskiej 10, 02-778 Warszawa

Key words: school tourism, qualified school tourism, school trip, school trip leader

Wprowadzenie

Turystyka odgrywa ważną funkcję w kształceniu i wychowaniu dzieci i młodzieży. Najważniejszymi zadaniami turystyki w szeroko rozumianym procesie wychowania i kształcenia są:

profilaktyka zdrowotna i propagowanie zdrowego stylu życia,
edukacja,
kształtowanie charakteru,
socjalizacja i uspołecznienie (Toczek-Werner, 2008).

Wiele autorytetów akcentuje wychowawczą rolę turystyki szkolnej, niestety nie idą w ślad za tym czytelne i klarowne przepisy regulujące tę sferę oświaty. W swoim artykule skoncentruję się na kilku najistotniejszych problemach, wielokrotnie podnoszonych przez nauczycieli w trakcie prowadzonych przeze mnie szkoleń.

Kierownik wycieczki szkolnej i jego obowiązki

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki w § 11 ust. 1 stanowi, że dyrektor szkoły wyznacza kierownika wycieczki lub imprezy spośród pracowników pedagogicznych szkoły o kwalifikacjach odpowiednich do realizacji określonych form krajoznawstwa i turystyki. Zapis ten nie precyzuje w żaden sposób, jakimi kryteriami powinien kierować się dyrektor szkoły, wyznaczając kierownika wycieczki szkolnej. Jedyne warunki, jakie bezwzględnie musi spełniać kierownik, to fakt zatrudnienia w charakterze nauczyciela. Stanowisko, że każdy nauczyciel zatrudniony w danej szkole może pełnić funkcję kierownika wycieczki szkolnej, prezentuje w swoich pracach wielu autorów. Przytoczmy tu tylko dwa przykłady: „Kierownikiem wycieczki może być nauczyciel danej szkoły, który posiada przygotowanie pedagogiczne” (Gołaszewski i in. 2000); „Każdy nauczyciel

pracujący w szkole może być organizatorem i kierownikiem takiej wycieczki” (Toczek-Werner, 2008).

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest obawa dyrektorów przed ponoszeniem odpowiedzialności w związku z wyznaczeniem osoby, której kwalifikacje mogłyby zostać uznane przez organy nadzoru kuratorskiego za niewystarczające do realizacji danej wycieczki w sytuacji, gdyby w trakcie realizacji wycieczki miał miejsce wypadek. Pomimo tego, że Ministerstwo Edukacji Narodowej stoi na stanowisku, że nie ma wymagań ukończenia kursu kierowników wycieczek szkolnych przez pracowników pedagogicznych szkoły, bardzo wielu dyrektorów szkół kieruje swoich pracowników, w tym także tych mających wykształcenie pedagogiczne, na kursy kierowników wycieczek szkolnych. Doświadczenia Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „Eduktor”, którego pracami kieruję, wskazują na taką prawidłowość. W okresie 2003-2008 przeszkoliliśmy ok. 20 000 nauczycieli na kursach kierowników wycieczek szkolnych. Zdaniem Ministerstwa wymóg ukończenia kursu kierowników wycieczek szkolnych dotyczy jedynie innych osób. Sformułowanie „inne osoby” wskazuje zdaniem Ministerstwa na osoby, które nie mają kwalifikacji pedagogicznych.

Obowiązki kierownika wycieczki szkolnej zostały określone w § 12 ust.1. rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. Kierownik wycieczki lub imprezy w szczególności:

- 1) opracowuje program i harmonogram wycieczki,
- 2) opracowuje regulamin i zapoznaje z nim wszystkich uczestników,
- 3) zapewnia warunki do pełnej realizacji programu i regulaminu wycieczki lub imprezy oraz sprawuje nadzór w tym zakresie,
- 4) zapoznaje uczestników z zasadami bezpieczeństwa oraz zapewnia warunki do ich przestrzegania,
- 5) określa zadania opiekuna w zakresie realizacji programu, zapewnienia opieki i bezpieczeństwa uczestnikom wycieczki lub imprezy,
- 6) nadzoruje zaopatrzenie uczestników w sprawny sprzęt i ekwipunek oraz apteczkę pierwszej pomocy,
- 7) organizuje transport, wyżywienie i noclegi dla uczestników,

- 8) dokonuje podziału zadań wśród uczestników,
- 9) dysponuje środkami finansowymi przeznaczonymi na organizację wycieczki lub imprezy,
- 10) dokonuje podsumowania, oceny i rozliczenia finansowego wycieczki lub imprezy po jej zakończeniu.

W tym kontekście komentarza wymaga punkt 2 mówiący o regulaminie wycieczki szkolnej. W praktyce nauczyciele przygotowują regulamin wycieczki szkolnej i odczytują go uczniom. Następnie uczniowie podpisują się pod regulaminem, potwierdzając w ten sposób, że zostali z nim zapoznani. Jak jednak zrobić to w przypadku przedszkoli? Rozporządzenie jednoznacznie mówi o zapoznaniu uczestników wycieczki z regulaminem. Co ma zrobić nauczyciel w przedszkolu, aby jednoznacznie udowodnić, że dzieci zostały poinformowane o regulaminie wycieczki? Praktyka przedszkoli wskazuje na następujące rozwiązanie – nauczyciele omawiają z dziećmi i ich rodzicami regulamin wycieczki. Pytanie, czy jednak taka praktyka całkowicie zabezpiecza interes prawny nauczycieli przedszkoli, musi zostać pozostawione bez odpowiedzi.

Kursy kierowników wycieczek szkolnych

Cytowane rozporządzenie MENiS z 8 listopada 2001 r. w § 11 ust. 2 mówi, że kierownikiem wycieczki lub imprezy może być także inna, wyznaczona przez dyrektora szkoły, osoba pełnoletnia, która:

- 1) ukończyła kurs kierowników wycieczek szkolnych,
- 2) jest instruktorem harcerskim,
- 3) ma uprawnienia przewodnika turystycznego, przodownika lub instruktora turystyki kwalifikowanej albo pilota wycieczek.

Zapisy te wymagają niestety bardzo krytycznego komentarza. Pierwsza wątpliwość – czy aby zostać kierownikiem wycieczki szkolnej, trzeba spełnić łącznie wszystkie powyższe warunki, czy też wystarczy spełnienie jednego z nich. Między punktem 1 a 2 oraz punktem 2 i 3 nie ma bowiem słowa „lub”.

Kolejny problem to pytanie, co oznacza określenie „kurs kierowników wycieczek szkolnych”. Rozporządzenie nie precyzuje bowiem, jak taki kurs ma wyglądać. Jest to sytuacja iście

kuriozalna. Otóż rozporządzenie nakłada obowiązek ukończenia bliżej niesprecyzowanego kursu. W przypadku innych uprawnień turystycznych, odnoszących się do turystyki dzieci i młodzieży, nie mamy do czynienia z taką sytuacją. Za przykład niech posłuży rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełnić organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego nadzorowania, które jednoznacznie określa, że kurs przygotowawczy dla kandydatów na wychowawców placówek wypoczynku dzieci i młodzieży obejmuje 36 godzin zajęć, natomiast kurs instruktorski dla kierowników placówek wypoczynku dzieci i młodzieży obejmuje 10 godzin zajęć.

W praktyce więc każdy z organizatorów szkolenia może w dowolny sposób kształtować zakres tematyczny szkolenia dla kierowników wycieczek szkolnych. Poniższe zestawienie obrazuje ten problem:

Organizator szkolenia	liczba godzin	cena kursu od osoby (złoty)
METIS Katowice	10	90
PODN Węgrów	30	180
OŚWIATA LINGWISTA	10	50
WODN Łódź	10	40
OŚWIATA Wrocław	6	40
PWSZ Biała Podlaska	30	100
ZHP Chorągiew Śląska	10	15 tylko dla członków ZHP
EDUCATOR Krokowa	12	50, także szkolenia przez internet
EDUKACJA Warszawa	12	100, tylko szkolenie internetowe
BT ARTUR Warszawa	5	30
OŚWIATA Opole	10	50
TAURUS Grodzisk Mazowiecki	10	60

Zestawienie to wyraźnie zarysowuje zasygnalizowany problem.

Część organizatorów oferuje jedynie kurs kierowników wycieczek szkolnych, część zaś łączy kurs kierowników wycieczek szkolnych z kursem kierowników obozów wędrownych.

Wśród organizatorów tego typu szkoleń spotykamy zarówno ośrodki doskonalenia nauczycieli, centra kształcenia ustawicznego, firmy szkoleniowe, jak również biura podróży. Zgodnie z prawem

każdy może prowadzić szkolenia dla kierowników wycieczek szkolnych. Jest to sytuacja całkowicie odmienna niż w przypadku kursów dla kierowników i wychowawców w placówkach wypoczynku dzieci i młodzieży, które mogą być organizowane jedynie przez jednostki mające stosowne upoważnienie, wydane przez właściwe kuratorium oświaty. Problematyka obozów wędrownych zostanie omówiona w dalszej części artykułu.

Przed kilku laty w Ministerstwie Edukacji Narodowej były prowadzone prace nad uporządkowaniem tego problemu. Powstał projekt ramowego programu kursu kierowników wycieczek szkolnych dla osób niebędących nauczycielami. Program zakładał 32 jednostki lekcyjne, tematyka obejmowała m. inn. następujące zagadnienia:

- organizacja turystyki w Polsce,
- organizacja turystyki i wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej,
- krajoznawstwo i turystyka w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół i placówek opiekuńczo-wychowawczych,
- walory krajoznawczo-turystyczne Polski ze szczególnym uwzględnieniem najbliższego regionu,
- metodyka krajoznawstwa i turystyki,
- organizacja imprez i wycieczek szkolnych,
- bezpieczeństwo i higiena w turystyce,
- program towarzyszący wędrowce,
- udział w wycieczce turystycznej,
- praktyczne przedstawienie zasad organizacji imprez i wycieczek szkolnych.

Prace te jednak nie zostały nigdy ukończone.

Kolejnym problemem jest pytanie, czy każdy instruktor harcerski jest kierownikiem wycieczki szkolnej „z urzędu”. Po pierwsze, doprecyzowania wymaga określenie, czy dotyczy to wszystkich, czy jedynie czynnych instruktorów harcerskich. Drugi problem dotyczy tego, o jakich organizacjach harcerskich mówi omawiane rozporządzenie. Działając w zgodzie z zapisami ustawy z 7 kwietnia 1989 r. Prawo o stowarzyszeniach: trzy pełnoletnie osoby mogą powołać, jako stowarzyszenie zwykłe, rejestrowane u starosty lub prezydenta miasta na prawach powiatu, dowolną organizację harcerską, np. Związek Harcerstwa Mazowsza. Czy instruktorzy takiego związku harcerskiego mogą zostać uznani za kierowników

wycieczek szkolnych bez odbycia dodatkowego kursu? Osobiście uważam, że nie powinni mieć takiego prawa.

Opiekunowie wycieczek szkolnych i ich obowiązki

Rozporządzenie MENiS z 8 listopada 2001 w § 13 ust.1 określa, że opiekunem wycieczki lub imprezy może być nauczyciel albo inna pełnoletnia osoba po uzyskaniu zgody dyrektora szkoły.

Nie sposób w tym miejscu zgodzić się z poglądem wyrażanym przez niektórych autorów stwierdzających, że „liczbowe i jakościowe wymagania personalne precyzyjnie podają przepisy”(Toczek-Werner, 2008). Cytowane rozporządzenie z 2001 w żaden sposób nie precyzuje, jakie warunki musi spełnić opiekun wycieczki szkolnej, który nie jest nauczycielem. Jedynym warunkiem jest ukończenie 18. roku życia. Nie ma natomiast żadnych kryteriów dotyczących choćby wykształcenia.

Ilościowe kryteria dotyczące opieki na wycieczkach szkolnych również nie są precyzyjne. Obecnie obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach w § 32 ust. 1 stanowi, że przy organizacji zajęć, imprez i wycieczek poza terenem szkoły lub placówki liczbę opiekunów oraz sposób zorganizowania opieki ustala się uwzględniając wiek, stopień rozwoju psychofizycznego, stan zdrowia i ewentualną niepełnosprawność osób powierzonych opiece szkoły lub placówki, a także specyfikę zajęć, imprez i wycieczek oraz warunki, w jakich będą się one odbywać. Zapis powyższy trudno siłą rzeczy uznać za precyzyjny.

Poprzednio obowiązujące rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 17 sierpnia 1992 r. w sprawie ogólnych przepisów bezpieczeństwa i higieny w szkołach i placówkach publicznych problem ten regulowało w sposób jednoznaczny:

- przy wyjściu (wyjeździe) z uczniami poza teren szkolny w obrębie tej samej miejscowości na zajęcia obowiązkowe i nadobowiązkowe z wychowania fizycznego, imprezy szkolne, wycieczki przedmiotowe lub krajoznawczo-turystyczne powinien być zapewniony przynajmniej jeden opiekun dla grupy 30

uczniów. Przy korzystaniu z miejskich środków lokomocji opieka powinna być zwiększona w zależności od odległości, wieku uczniów i innych potrzeb.

- przy wyjściu (wyjeździe) z uczniami poza miejscowość, która jest siedzibą szkoły, powinien być zapewniony jeden opiekun dla grupy do 15 uczniów; w szkołach specjalnych liczba opiekunów powinna być zwiększona odpowiednio do stopnia upośledzenia uczniów.
- liczebność grupy na obozach stałych specjalistyczno-sportowych nie powinna przekraczać 20 uczestników na jednego wychowawcę (trenera). W przypadku treningu terenowego, wysokogórskiego, kajakarskiego, żeglarskiego i wioślarskiego na jednego wychowawcę (trenera) nie powinno przypadać więcej niż 10 uczestników, jeżeli przepisy szczególne nie przewidują mniejszej liczebności uczestników.
- na wycieczce turystyki kwalifikowanej opiekę powinna sprawować jedna osoba dorosła nad grupą do 10 uczniów, jeżeli przepisy szczególne nie stanowią inaczej.

Rozporządzenie z 1992 r. określało jedynie wymagania minimalne, które dyrektor placówki z uwagi na jej specyfikę zawsze mógł uznać za niewystarczające. Obecnie obowiązujące rozporządzenie z 2002 r. nie wyznacza żadnych warunków minimalnych. W tej sytuacji dyrektorzy placówek bardzo często kwestię liczby opiekunów na wycieczkach szkolnych umieszczają w statucie placówki, w regulaminie wycieczki szkolnej albo wprowadzają je zarządzeniem dyrektora placówki. Na ogół wprowadzane limity są identyczne z tymi, które były określone w rozporządzeniu z 1992 r.

Jednoczenie ustęp 2 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 31 grudnia 2002 r. precyzuje obowiązki opiekuna, które polegają na:

- 1) sprawowaniu opieki nad powierzonymi uczniami,
- 2) współdziałaniu z kierownikiem w zakresie realizacji programu i harmonogramu wycieczki,
- 3) sprawowaniu nadzoru nad przestrzeganiem regulaminu przez uczniów, ze szczególnym uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa,
- 4) nadzorze wykonania zadań przydzielonych uczniom,
- 5) wykonaniu innych zadań zleconych przez kierownika.

W tym miejscu komentarza wymaga punkt 1 – „opieka nad

powierzonymi uczniami”. Praktyka wskazuje, że bardzo rzadko kierownicy wycieczek szkolnych każdemu z opiekunów przydzielają określoną grupę uczestników. W konsekwencji odpowiedzialność „rozmywa się”. Gdy będzie miał miejsce wypadek, wszyscy opiekunowie mogą zostać pociągnięci do odpowiedzialności.

Obozy wędrowne

Rozporządzenie MENiS z 8 listopada 2001 r. w § 11 ust. 3 określa, że kierownikiem obozu wędrownego może być osoba, która ukończyła kurs dla kierowników obozów wędrownych lub mająca uprawnienia przewodnika turystycznego, przewodnika lub instruktora turystyki kwalifikowanej lub pilota wycieczek.

Pytanie zasadnicze, które w tym miejscu musi zostać postawione: czy obóz wędrowny, o którym mówi rozporządzenie z 2001 r. jest tożsamy z obozem, o którym mowa w artykule 92a ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty, oraz obozem wędrownym, o którym mowa w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełnić organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej, a także zasad jego nadzorowania. Pytanie to ma zasadnicze znaczenie, gdyż podobnie jak to ma miejsce w przypadku kursów kierowników wycieczek szkolnych, również program kursu kierowników obozów wędrownych nie jest w żaden sposób określony.

Przyjmijmy jednak, że są to pojęcia tożsame. W takim przypadku ponownie mamy do czynienia z zapisami wzajemnie się wykluczającymi. Załóżmy konsekwentnie, że kurs kierowników obozów wędrownych jest tożsamy z kursem kierowników placówek wypoczynku i przeanalizujmy, kto jeszcze może być kierownikiem obozu wędrownego.

Tabela obrazująca kto może być kierownikiem obozu wędrownego w zależności od aktu prawnego regulującego tą kwestię.

<p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki. Kierownikiem obozu wędrownego może być:</p>	<p>Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków, jakie muszą spełnić organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej.</p> <p>Kierownikiem obozu wędrownego może być:</p>
<ul style="list-style-type: none"> • osoba, która ukończyła kurs kierowników obozów wędrownych, • przewodnik turystyczny, • przodownik lub instruktor turystyki kwalifikowanej, • pilot wycieczek. 	<ul style="list-style-type: none"> • osoba, która ukończyła kurs kierowników placówek wypoczynku dzieci i młodzieży, • instruktor harcerski od stopnia przewodnika włącznie, • przodownik turystyki kwalifikowanej oraz instruktor Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego, • trener i instruktor sportowy.

Zestawienie to jasno wskazuje, jak bardzo niespójne są przepisy regulujące wymagania w stosunku do osób pełniących funkcję kierownika obozu wędrownego. Bez cienia wątpliwości jedynie przodownicy i instruktorzy turystyki kwalifikowanej mogą prowadzić obozy wędrowne bez konieczności kończenia dodatkowych szkoleń.

Turystyka kwalifikowana

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki w § 11 ust. 4 precyzuje, że kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej może być osoba mająca uprawnienia przewodnika turystycznego, przodownika lub instruktora turystyki kwalifikowanej lub pilota wycieczek, bądź stopień trenera lub instruktora odpowiedniej dyscypliny sportu.

Spotykane definicje podstawowy nacisk kładą na różne cechy turystyki kwalifikowanej.

„Turystyka kwalifikowana to wędrowanie po nizinach, górach, szlakach wodnych, które wymaga sprawności fizycznej i umiejętności pozwalających na pokonanie trudności terenowych i właściwości aury, odporności psychicznej na trudy i przeciwności, jakie stwarza bezpośredni kontakt z przyrodą oraz wiedzy niezbędnej do poznania i przemierzania nieznanymi terenów”²⁾.

„Turystyka kwalifikowana jest czasową, dobrowolną, wymagającą przygotowania kondycyjnego i umiejętności posługiwania się sprzętem turystycznym, częstą zmianą miejsca w przestrzeni, połączoną ze zmianą codziennego trybu życia, zaspokajaniem potrzeb ruchu i wysiłku fizycznego, informacyjno-poznawczych oraz osobistego kontaktu z innym środowiskiem społecznym, przyrodniczym, kulturowym” (Mikołajczak 1976).

Wszystkie one jednak podkreślają, że osoby uprawiające turystykę kwalifikowaną muszą mieć odpowiednie przygotowanie kondycyjne oraz umiejętności posługiwania się specjalistycznym sprzętem.

Zwyczajowo turystykę kwalifikowaną dzieli się na turystykę:

- pieszą (nizinną i górską),
- narciarską,
- żeglarską,
- kajakową,
- rowerową,
- motorową.

Tak więc imprezą turystyki kwalifikowanej jest niewątpliwie całodzienna wycieczka polegająca na pokonaniu 15-kilometrowego szlaku pieszego.

Pojęcie turystyki kwalifikowanej nie zostało jednak zdefiniowane w żadnym akcie prawnym. Ta luka ma daleko idące konsekwencje prawne. Jakkolwiek turystyka kwalifikowana nie powinna być, moim zdaniem, utożsamiana ze sportem czy rekreacją ruchową, to jednak wobec braku szczegółowych zapisów odnoszących się wyłącznie do turystyki kwalifikowanej wielu autorów, m.in. Krzysztof Sondel, stoi na stanowisku, że w obecnym

2) Uchwała nr 12/VIII/73 ZG PTTK z 16.12.1973 r. „Ziemia” 1974, s.234.

stanie prawnym powinno się do turystyki kwalifikowanej stosować zapisy odnoszące się do rekreacji ruchowej (Grobelny 2007).

Zdecydowanie dalej w swoich poglądach idzie Waldemar Michalczak: „Nie należy również zapominać, że turystyka to forma rekreacji, a rekreacja, jako dziedzina kultury fizycznej, jest domeną wychowania fizycznego i obowiązkiem zwłaszcza nauczyciela tego przedmiotu powinna być organizacja imprez turystycznych w szkole” (Toczek-Werner 2008).

Ustawa z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej stanowi, że zorganizowane zajęcia w zakresie wychowania fizycznego, sportu i rekreacji ruchowej mogą prowadzić osoby mające kwalifikacje zawodowe nauczyciela wychowania fizycznego, trenera lub instruktora.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 27 czerwca 2001 r., w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej oraz szczegółowych zasad i trybu ich uzyskiwania, jako dyscypliny sportu i rekreacji ruchowej wymienia m. innymi:

- kolarstwo,
- narciarstwo powszechne,
- kajakarstwo,
- jazdę konną,
- żeglarstwo powszechne.

Mając powyższe na uwadze należy uznać, że zgodnie z obecnym stanem prawnym zorganizowanymi zajęciami z zakresu rekreacji ruchowej są wycieczki rowerowe, konne, żeglarskie, czy też kajakowe, jak również zajęcia na stoku narciarskim. Jak się wydaje, rekreacją ruchową nie są jednak wycieczki piesze.

Porównanie ustawy o kulturze fizycznej z rozporządzeniem MENiS z 8 listopada 2001 r. prowadzi do wniosku, że nie wiadomo, kto poza instruktorami i trenerami sportowymi ma prawo być kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej realizowanej jako wycieczka szkolna.

Tabela obrazująca kto może być kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej w zależności od aktu prawnego regulującego tą kwestię.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki Kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej może być:	Ustawa z 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej Kierownikiem imprezy turystyki kwalifikowanej może być:
<ul style="list-style-type: none"> • przewodnik turystyczny, • przodownik lub instruktor turystyki kwalifikowanej, • pilot wycieczek, • trener odpowiedniej dyscypliny, • instruktor odpowiedniej dyscypliny. 	<ul style="list-style-type: none"> • nauczyciel wychowania fizycznego, • trener odpowiedniej dyscypliny, • instruktor odpowiedniej dyscypliny .

Równoległe z pracami nad programem kursu kierowników wycieczek szkolnych w Ministerstwie Edukacji Narodowej były opracowywane założenia kursu kierowników imprez turystyki kwalifikowanej. Pierwszy projekt takiego kursu obejmował m.in. następujące zagadnienia:

- krajoznawstwo i turystyka w pracy dydaktyczno-wychowawczej szkół i placówek (3 jednostki lekcyjne),
- zasady organizacji imprez kwalifikowanych i wycieczek szkolnych (5 jednostek lekcyjnych),
- bezpieczeństwo i higiena w turystyce (2 jednostki lekcyjne),
- praktyczne przedstawienie zasad organizacji wycieczki (4 jednostki lekcyjne).

Prace te, podobnie jak w przypadku kursu wycieczek szkolnych, zakończyły się niczym. W tym miejscu uważam, że należy zgłosić jedną wątpliwość. Otóż 14 godzin lekcyjnych to stanowczo zbyt mały wymiar tego kursu.

Wydaje się, że Ministerstwo powinno prace te podjąć na nowo, gdyż w obecnym stanie prawnym wymagania stawiane nauczycielom pragnącym razem z dziećmi i młodzieżą realizować imprezy turystyki kwalifikowanej są stanowczo zbyt wygórowane. Nie sposób wszak oczekiwać, że nauczyciel geografii czy historii pragnący razem ze swoimi uczniami pokonać interesujący ze względów przyrodniczych czy historycznych kilkunastokilometrowy szlak pieszy ukończy 120-godzinny kurs pilotów wycieczek lub w przypadku wycieczek rowerowych ukończy kurs instruktorów rekreacji ruchowej o specjalizacji kolarstwo (150 godzin zajęć).

Program wycieczki szkolnej

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 8 listopada 2001 r. w § 5 określa, że organizację i program wycieczek oraz imprez dostosowuje się do wieku, zainteresowań i potrzeb uczniów, ich stanu zdrowia, sprawności fizycznej, stopnia przygotowania i umiejętności specjalistycznych.

Poprzednio funkcjonujące zapisy mówiące o tym, że:

- 1) dla uczniów klas I-III szkoły podstawowej powinny być organizowane przede wszystkim wycieczki przedmiotowe i krajoznawczo-turystyczne na terenie najbliższej okolicy, macierzystego województwa i regionu geograficzno-turystycznego,
- 2) dla uczniów klas IV-VIII szkoły podstawowej i dla uczniów szkół ponadpodstawowych powinny być organizowane przede wszystkim wycieczki krajoznawczo-turystyczne, turystyki kwalifikowanej i imprezy krajoznawczo-turystyczne na terenie macierzystego województwa i regionu geograficzno-turystycznego i kraju, straciły moc wiążącą.

Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest spotykane bardzo często organizowanie przez szkoły wycieczek absolutnie niedostosowanych do wieku i stopnia rozwoju dzieci. Pozwolę sobie tu przytoczyć dwa przykłady wycieczek, które osobiście prowadziłem.

Kilka lat temu byłem pilotem wycieczki szkolnej do Wiednia. Uczestnikami tej grupy były dzieci z VI klasy szkoły podstawowej. Dzieci te nie miały podstawowych wiadomości związanych choćby z postacią Jana III Sobieskiego czy problematyką Odsieczy Wiedeńskiej.

Niedawno zaś miałem okazję prowadzić, jako przewodnik miejski po Warszawie, wycieczkę dla uczniów klasy V szkoły podstawowej, w programie której było zwiedzanie Wilanowa, Łazienek, Muzeum Narodowego i Zamku Królewskiego. Zwiedzanie to było zaplanowane na jeden dzień!

Ministerialne rozporządzenie pozostawia nauczycielom dużą swobodę w kształtowaniu programu wycieczki szkolnej. Niestety praktyka wskazuje, że bardzo często nie potrafią oni właściwie z tej możliwości korzystać. Wycieczki bywają realizowane w całkowitym oderwaniu od programu nauczania. Program wycieczek w większym stopniu odzwierciedla zainteresowania nauczycieli i oczekiwania rodziców niż realne potrzeby dzieci.

Wielu autorów podkreśla, że program wycieczki szkolnej powinien także obejmować zajęcia sportowo-rekreacyjne (Gołaszewski i in. 2000). Postulat ten wydaje się całkowicie uzasadniony, na przeszkodzie stają jednak ponownie przepisy.

Ministerstwo Sportu i Turystyki stoi na stanowisku, że za zorganizowane zajęcia w zakresie rekreacji ruchowej uznać należy sytuację, gdy:

- nauczyciel w przedszkolu prowadzi zajęcia z dziećmi na boisku oraz gry i zabawy ruchowe,
- nauczyciel nauczania zintegrowanego (klasy I-III) prowadzi zajęcia z dziećmi na boisku oraz gry i zabawy ruchowe,
- wychowawca kolonijny prowadzi z dziećmi zajęcia typu skakanka, gra w dwa ognie, kometka, tenis stołowy itp.

W konsekwencji nauczycielowi niebędącemu nauczycielem wychowania fizycznego, instruktorem lub trenerem nie wolno w trakcie trwania wycieczki prowadzić żadnych zajęć ruchowych. Uwzględniając zapisy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 27 czerwca 2001 r. w sprawie kwalifikacji, stopni i tytułów zawodowych w dziedzinie kultury fizycznej oraz szczegółowych zasad i trybu ich uzyskiwania za takie zajęcia należy uznać: lekką atletykę, koszykówkę, piłkę nożną, piłkę ręczną, piłkę siatkową, pływanie i naukę pływania, badmington, jogging, ringo, tenis stołowy, tenis, bilard. Chciałbym tu zasygnalizować problem związany z korzystaniem przez dzieci z usług basenów czy Aquaparków w czasie trwania wycieczki. Tylko nauczyciel wychowania fizycznego lub nauczyciel mający uprawnienia instruktora lub trenera pływania ma prawo być opiekunem dzieci przebywających na basenie. Podkreślenia wymaga fakt, że obecność ratownika wodnego niczego nie zmienia w tym zakresie.

W projekcie nowego rozporządzenia Rady Ministrów w sprawie określenia warunków bezpieczeństwa osób przebywających w górach, pływających, kąpiących się i uprawiających sporty wodne, który był w 2006 r. opublikowany na stronach internetowych Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, problem ten został jednoznacznie sformułowany: „Przez grupę zorganizowaną rozumie się zespół osób przebywających w wodzie (uprawiający ćwiczenia ruchowe, pływający, kąpiący się) pod nadzorem i kierunkiem: trenera, instruktora, nauczyciela wychowania fizycznego”.

Trzeba w tym miejscu jednak podkreślić, że wykładnia językowa § 2 ust. 1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 12 września 2001 r. wskazuje, że kwalifikacji trenera, instruktora lub nauczyciela

wychowania fizycznego nie muszą mieć wszyscy opiekunowie wycieczki szkolnej, a jedynie ci, pod których nadzorem zajęcia z zakresu rekreacji ruchowej są prowadzone (Grobleny 2007).

De facto każdy niepełnoletni uczestnik wycieczki szkolnej, w trakcie której są realizowane zorganizowane zajęcia z zakresu rekreacji ruchowej (np. kąpiel w basenie), powinien mieć albo zaświadczenie lekarskie, albo podpisane przez prawnych opiekunów oświadczenie o zdolności do udziału w zajęciach rekreacyjnych. Jeżeli zaś uczestnikiem wycieczki jest pełnoletni uczeń klasy maturalnej, powinien on osobiście złożyć takie oświadczenie kierownikowi wycieczki szkolnej. Jednocześnie mówi o tym § 2 ust.1 rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z 12 września 2001 r. w sprawie szczegółowych zasad i warunków prowadzenia działalności w dziedzinie rekreacji ruchowej.

Zakończenie

Na zakończenie pragnę zacytować słowa Waldemara Michalczaka, odnoszące się do organizowania przez nauczycieli wycieczek szkolnych: „Coraz bardziej zawile przepisy, nadmierny strach przed odpowiedzialnością, a jednocześnie brak uregulowań dotyczących gratyfikacji finansowych nie skłaniają nauczycieli do podejmowania tego typu działalności” (Toczek-Werner, 2008).

W mojej ocenie jest to niestety całkowicie trafna diagnoza istniejącego stanu rzeczy.

Literatura

- Gołaszewski J., Paterka S., Wieczorek A., 2000, Organizacja wycieczek szkolnych, obozów stałych i wędrownych, AWF, Poznań.
- Grobleny J. (red.), 2007, Obozy wędrownie, AWF, Wrocław.
- Mikołajczak Z., (red.), 1976, Turystyka kwalifikowana, Biblioteczka Informatora, Centralny Ośrodek Informacji i Reklamy Turystycznej, Warszawa.
- Toczek-Werner S., (red.), 2008, Podstawy rekreacji i turystyki, AWF, Wrocław.

Najważniejsze akty prawne:

1. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 8 listopada 2001 roku w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki (Dz. U. 2001.135.1516)
2. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 21 stycznia 1997 r. w sprawie warunków jakie muszą spełnić organizatorzy wypoczynku dzieci i młodzieży szkolnej (Dz. U. 1997.12.67)
3. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 31 grudnia 2002 r. w sprawie bezpieczeństwa i higieny w publicznych i niepublicznych szkołach i placówkach (Dz. U. 2003.6.69)
4. Ustawa z dnia 18 stycznia 1996 r. o kulturze fizycznej (Dz. U. 1996.25.113)
5. Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991.95.425)